Ljudska univerza Radovljica
Kranjska cesta 4, Radovljica

srednji poklicni izobraževalni program TRGOVEC

gradivo za interno uporabo

družbena znanja
GEOGRAFIJA - 2

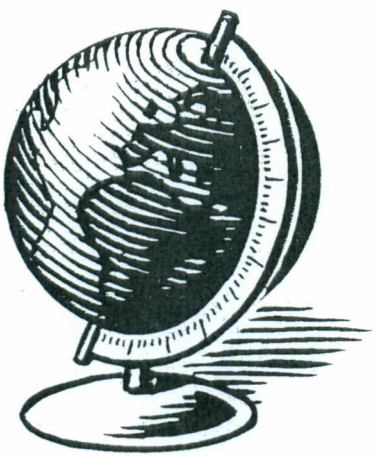

VSEBINA

SPLOŠNA GEOGRAFIJA

Lega Slovenije
Relief
Podnebje
Prst in rastje
Vode
Kmetijstvo in gozdarstvo
Energetika
Industrija
Obrt
Promet
Turizem
Druge dejavnosti
Prebivalstvo
Poselitev in naselja

GEOGRAFSKE REGIJE SLOVENIJE

Načela regionalizacije
Slovensko visokogorje oz. Alpe
Predalpska Slovenija
Slovensko primorje ali Submediteranska Slovenija
Dinarske planote celinske Slovenije
Subpanonska Slovenija

Geografija Evrope – skripta za drugi letnik *stran* 1

Vsebina:

1. GEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI EVROPE
A. NARAVNOGEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI
1. *LEGA IN POLOŽAJ*
2. *POVRŠJE IN ZGRADBA*
3. *PODNEBJE*
4. *PRSTI IN RASTLINSTVO*
B. DRUŽBENOGEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI
1. *PREBIVALSTVO*

SPLOŠNA GEOGRAFIJA

LEGA SLOVENIJE

Slovenija leži v severnem zmerno toplem pasu, in sicer med ekvatorjem in severnim polom. S tem je določen tudi okvir za naše podnebje. Od tod štirje letni časi in pestra menjava vremena. Smo namreč v tistem pasu, v katerem krojijo vreme pogosti cikloni in anticikloni na svoji poti proti vzhodu.

Z 20.256 km^2 ozemlja je naša država med majhnimi v svetu in zavzema od vsega kopnega sveta le dobro desettisočinko.

Naša država leži v zahodnejšem delu evropskega kontinenta, ki ga nekateri zaradi razvejenosti kopnega med Atlantskim oceanom, Severnim in Sredozemskim morjem imenujejo Medmorska Evropa. Na splošno pa deli regionalna geografija »stari kontinent« po straneh neba. Po tej delitvi leži Slovenija v **Srednji Evropi**, to se pravi med Zahodno, Severno, Južno ali Sredozemsko, Jugovzhodno in največjo Vzhodno Evropo, vendar na južnem robu Srednje Evrope.

Na jezikovni karti Evrope so Slovenci edini slovanski narod, ki meji hkrati na Romane in Germane.

RELIEF

Relief v Sloveniji je **razgiban in raznolik zaradi sika štirih evropskih orografskih enot** (*Alpe, Dinarsko gorstvo, Panonska kotlina, Sredozemska kotlina*), zaradi **različnega kamninskega sestava in tektonskih dogajanj.**
Na stičnem območju (Alp, Dinarskega gorstva, Panonske in Sredozemske kotline) se reliefne značilnosti vseh enot prepletajo in sestavljajo prehodno ozemlje.

KAMNINSKA SESTAVA

Ozemlje Slovenije sestavlja v glavnem pet **kaloških enot**:

1. **Trde silikatne kamnine**: metamorfne (*gnajsi*) in magmatske kamnine (*granit, tonalit*). Po preperevanju iz njih nastaja pretežno peščena in kisla prst.

2. **Mehke silikatne kamnine:** metamorfne kamnine (*skrilavci*), *vulkanski tufi*. Zaradi slabše odpornosti proti mehaničnemu preperevanju so pobočja zložnejša, prst debelejša, peščena in kisla.

Silikatne kamnine zavzemajo največji obseg na Pohorskem Podravju in v Zgornji Savinjski dolini ter v pasovih v Posavskih hribih in Karavankah.

3. **Trde karbonatne kamnine:** *apnenec* in *dolomit*. Prst je glinasta do ilovnata, v večji debelini sprana in kisla do nevtralna. Nahajajo se v Julijskih Alpah, Kamniško-Savinjskih Alpah, v celinskem Dinarskem Krasu, v zaplatah v Predalpskem hribovju.
4. **Mehke karbonatne kamnine:** *laporji*, *peščenjaki*, *glinovci*. Skupna jim je slaba odpornost proti mehaničnemu preperevanju in zato prevladuje v njih zložnejši relief, pogosto tudi gričevje. Na zložnejšem površju je prst debela in rodovitna in v večji meri kmetijska. Na nižinskih mehkih karbonatnih kamninah je prebivalstvo gosteje naseljeno.

5. **Kvartarne naplavine:** v hladnih dobah pleistocena so jih v podgorje naplavili vodni tokovi iz ledenikov in z neporaščenih vrhov. Tokovi z višjih gora so naplavili *prode*, z nižjih iz mehkih kamnin pa *peske* in *ilovice*. Na mlajših prsteh tipa rendzina in rjavica je obilo njiv in travnikov ter naselij. Kvartarne naplavine prevladujejo v dnu dolin in kotlin in v manjših zaplatah v dnu večjih kraških depresij.

NASTANEK DANAŠNJEGA RELIEFA

V geološki preteklosti se je na območju današnje Slovenije v ***paleozoiku*** kopno menjavalo z morjem. V ***mezozoiku*** je prevladovalo morje. Občasno so se iz morja dvigali posamezni deli ozemlja kot kopno. V morju so se odlagali različni sedimenti paleozojske in mezozojske starosti, iz katerih so pozneje nastala današnja hribovja in gorovja.

V ***terciarju*** je bilo slovensko ozemlje na območju delovanja alpidske orogeneze, ki je potekala v več fazah. V prvem delu terciarja je morje še pokrivalo dele jugozahodne Slovenije. Vzhodno polovico Slovenije je začelo iz Panonske kotline preplavljati morje. To je bilo Panonsko morje, ki je za seboj pustilo terciarne sedimente (nastanek premoga – Posavsko hribovje, Velenjska kotlina).

Na prehodu iz ***oligocena*** v ***miocen*** je zaradi podrivanja Afriške plošče pod Evrazijsko tudi na območju Slovenije nastalo intenzivno gubanje in celo prevračanje gub ter narivanje enih čez druge.

V ***mlajšem miocenu*** in ***spodnjem pliocenu*** je bila tektonsko mirnejša faza in erozija je površje dokaj uravnala.

Sredi ***pliocena*** se je začela doba tektonskega razlamljanja. Že prej nagubano in narivano in na površju uravnano zemeljsko zgradbo je tektonika vzdolž alpskih, dinarskih ali kombiniranih smeri razlomila v grude, nato pa jih je dvignila neenakomerno visoko. Uravnane površine so se najlepše ohranile v apnencih, v katerih so ostali visokogorski podi in visoke planote (npr. na Kaninu, ob Triglavu, na Komni, Pokljuki, Mežakli, Jelovici,...). Nekatere kotline je tektonika poglobila tako hitro, da so se obdobno ojezerile, ker jih rečne odkladnine niso zmogle sproti zasipati. Med mlajšimi kotlinami so Velenjska, vzhodna Ljubljanska, Soška ravnina in delno Krško-Brežiško polje.

V prvem delu ***kvartarja***, v ***pleistocenu*** se je močno pospešilo preoblikovanje površja zaradi povečanega mehaničnega preperevanja površinskih kamnin v ledenih dobah. Zaradi

znemih nadmorskih višin naših Alp in dolinastega reliefa so bili v naših gorah le dolinski ledeniki.
Gorske reke, ki so v mrzlih obdobjih v nižinah naplavljale prod, so v toplih medledenih dobah in v *holocenu* spet vrezale nižje terase. Na terasiranih kvartarnih ravninah so zdaj najboljše zemlje in najgostejša naselja.
Skladno s še trajajočim nastajanjem višinskih razlik in večanja strmin je za Slovenijo značilno tudi prestavljanje kamninskih gmot v obliki **zemeljskih plazov**. K plazenju so nagnjena predvsem pobočja iz mehkejših kamnin. Najbolj plazovita pobočja spoznamo po nagubanem površju. Plazovi škodijo cestam, rušijo zgradbe, prekinjajo cevovode in kable. Redkejši so v skalnatih strminah podori skalovja.
Odraz še vedno trajajočega tektonskega diferenciranega premikanja grud so **potresi**. Najmočnejši potresi grozijo območju Ljubljane in Brežic. Na potrese 8. stopnje po MSK morajo biti pripravljeni kraji v okolici Krško-Brežiškega polja, v pasu med Kamniškimi Alpami in zgornjo Kolpo ter ob zahodni državni meji, kamor sega furlansko potresno območje.

RELIEFNE ZNAČILNOSTI

Slovenijo pogosto označujejo za gorato deželo. S povprečno nadmorsko višino okoli 580m sicer je nad evropskim povprečjem, a precej pod svetovnim. Skoraj polovica površja Slovenije je v pasu do 500m nadmorske višine. Do 600m n.v. klima še omogoča gojenje vseh poljščin.
Naklon površja dovoljuje strojno oranje do okoli 10° in strojno košnjo do okoli 20° (odvisno od stroja). Povprečni strmec slovenskega reliefa je dobrih 13°.
Po relativnih višinah vrhov oz. slemen nad okoliškimi dolinami ločujemo, poleg **ravnin**, še kategorije **gričevje, hribovje** oz. **gorovje in visokogorje**.

PODNEBJE

Vreme se v humidnem (vlažnem) območju zmerno toplega pasu močno in hitro spreminja. V glavnem ga določajo barične tvorbe in zračne gmote.
Barične tvorbe so anticikloni in cikloni. Za anticiklon je značilno lepo vreme s suhim zrakom, za ciklon pa oblačno, pogosto padavinsko vreme z vlažnim zrakom.
Zračne gmote dobijo pri daljšem zadrževanju nad zemeljskim površjem s homogenimi razmerami skupne značilnosti. Ločimo jih na celinske (kontinentalne) – te so praviloma sušnejše – in morske (maritimne). Na to, ali nam bodo te gmote prinesle lepo ali padavinsko vreme, vpliva seveda tudi grezanje (anticiklon) ali dviganje zraka, kakršno je ob ciklonu. Na splošno prinašajo maritimne vlažne gmote padavine ali vsaj oblačnost, suhe pa lepo vreme.

Glede **ur s sončnim obsevanjem** so v hladnem delu leta na najslabšem kotline in doline notranje Slovenije, ker v njih megla in nizka oblačnost zmanjšujeta osončenost. Gore pa

uživajo pozimi več sonca kot nižine. Toda poleti zastira visoke gore tako imenovana gorska oblačnost (pravimo, da imajo kape).

Slovenija leži sredi med polom in ekvatorjem in zaradi te lege imamo izrazite štiri letne čase. Po legi smo v pasu prevlade vetrov od Z, JZ in SZ v višinah in nižinah (tu so vetrovi orografsko odklonjeni). Ti vetrovi prinašajo oceanske vplive, vetrovi od J, JV ter JZ v manjši meri tudi vpliv Sredozemskega morja.

Zaradi velikih višinskih razlik v Sloveniji je nadmorska višina za **temperature** pomembnejša od oddaljenosti od obale Tržaškega zaliva, ki je najtoplejši del države.
Povsod po Sloveniji je najhladnejši mesec januar (visoko v gorah skupno s februarjem) in najtoplejši julij (na Kredarici skupno z avgustom).
Za doline in kotline pa je značilen tudi pojav temperaturne inverzije in megle.

Vetrovi dosežejo pri nas izjemoma tudi tako hitrost, da kot viharji povzročajo vetrolome in delajo škodo na zgradbah ter pridelkih. Vendar povprečna vetrovnost v zavetrju Alp ni visoka. Majhna je v večjih mestih in kotlinah sploh. Najmanj vetrovne so kotline, kjer je največja gostota prebivalstva, ki z zimskim ogrevanjem domov onesnažuje zrak, in največ industrijskih obratov – onesnaževalcev.

Ker je **onesnaženost zraka** pereča predvsem pozimi, ko je bistveno zmanjšano dviganje zraka od segretih tal, izboljšujejo naša kotlinska mesta zrak s kurjenjem čistejšega premoga ali plina.
Slovenska država je s predpisi in zakoni zadnja leta uspela zajeziti naraščanje mnogih oblik onesnaževanja okolja, tudi zraka, z zahtevo, da odpravlja posledice tisti, ki škodo povzroča. K zmanjšanju prispevajo tudi čistilne naprave na dimnikih termoelektrarn.

Z malo nad 1500mm povprečja letnih **padavin** spada Slovenija med izredno namočene predele sveta. Pas najvišjih letnih padavin je v nizu visokih gora na južnem obrobju Julijskih Alp (3500-4000mm). Od tod se letne padavine znižujejo proti jugu. V obalnem pasu jih je malo pod 1000mm. Obilne so v robnih dinarskih planotah in v ovršju notranjskega Snežnika (do 2300mm). Od zgornjega Posočja se padavine znižujejo tudi proti vzhodu, še bolj proti Prekmurju, kjer jih je med 800 in 900mm. Pozimi je povsod po Sloveniji najmanj padavin.

Za **snežno odejo** v nižinah je značilna velika nestabilnost in le redko traja nepretrgoma en mesec ali več. Skupni seštevek dni s snežno odejo je najmanjši ob obali Koprskega primorja, kjer sneg le redko obleži. V nižinah vzhodne Slovenije leži manj kot dva meseca in v alpskih kotlinah nekaj več. Dolžina snežne odeje v hribih je v glavnem odvisna od nadmorske višine. Domnevajo, da je snežna meja v višini okoli 2700m (tam zapadli sneg ne bi skopnel vse leto do zime).

Močne padavine, ki jih prinaša med majem in novembrom zlasti zastoj fronte pri prehodu čez Slovenijo, pa povzročajo rečne **poplave**. V visokem gorovju se reke ob poplavi (povodnji) manj razlivajo čez strugo kot nižinske reke. V poplavnem območju je človek pred izbiro, ali se umakniti ali omejiti poplavni pas z regulacijami korit.

Glede na vse omenjene podnebne vplive in dejavnike delimo Slovenijo na tri podnebne tipe:

1. *Submediteransko podnebje*: povprečna temperatura najhladnejšega meseca je nad 0°C, povprečna temperatura najtoplejšega meseca pa nad 20°C. Povprečne oktobrske temperature so višje od aprilskih. Povprečna letna količina padavin je od 1000-1200mm. Padavinski režim je submediteranski (primarni višek padavin je jeseni in sekundarni višek padavin je na prehodu pomladi v poletje).
   Submediteransko podnebje ima dolina Soče do Tolmina, vse pokrajine, ki ležijo JZ od Banjščice, Trnovskega gozda, Nanosa, Vremščice in Snežnika z izjemo Brkinov in Slavniškega pogorja.

2. *Zmernocelinsko podnebje*: povprečna temperatura najhladnejšega meseca je med 0 in 4°C, povprečna temperatura najtoplejšega meseca pa med 15 in 20°C. Povprečna letna količina padavin je od 800 do 2800mm. Značilna sta submediteranski in subkontinentalni padavinski režim (največ padavin pade v poletnih mesecih in najmanj pozimi, sekundarni višek padavin je jeseni). Celinskost narašča proti V in SV.
   Zmernocelinsko podnebje ima vsa Slovenija razen območij, ki spadajo v submediteransko in gorsko podnebje.

3. *Gorsko podnebje*: povprečna temperatura najhladnejšega meseca je pod –3°C, povprečna temperatura najtoplejšega meseca pa nad 10°C. Povprečna letna količina padavin je od 1600 do nad 3000mm. Značilna sta subkontinentalni in submediteranski padavinski režim.
   Gorsko podnebje imajo nad 1500m visoki predeli Julijskih Alp, Karavank, Kamniško-Savinjskih Alp, Pohorja, Trnovskega gozda in Snežnika ter vmesne doline in ostali nižji svet. Podnebju gorskih dolin in pod 1500m ležečim predelom daje gorski značaj lega v bližini visokogorja, dolinam tudi pojav zelo močne temperaturne inverzije.

PRST IN RASTJE

PEDOLOŠKE RAZMERE

Pedološke in vegetacijske razmere so v glavnem odvisne od klime, ki je pri nas humidna. Od 1500mm padavin jih odteče okoli 1000mm. Ta voda prenika večidel najprej skozi prst, ki ji izpira hranljive snovi za vegetacijo. Zato so v taki humidni klimi stare prsti na vodoprepustni podlagi *sprane* in *kisle*, na ravnini na vododržni osnovi pa *oglejene*.

Na vzpetem svetu določuje talni tip predvsem *kamninska podlaga* prsti. Glede na njo ločimo:

1. **Prsti na trdih silikatnih kamninah**. Na njih nastale prsti so zakisane in na strminah gruščnate, peščene in plitve. Zanje je značilen *ranker* (plitva, slabo hranljiva prst na silikatni podlagi), v zložnejših legah pa »*kisla gozdna rjavica*«. Večinoma jih porašča gozd.

2. **Prsti na mehkih silikatnih kamninah.** Razvite so debelejše in vlažnejše prsti ter *kisle gozdne rjavice*.

3. **Prsti na trdih karbonatnih kamninah.** Za pobočja je značilna *rendzina* (rjava tanka prst na karbonatni podlagi), za uravnane površine pa debela *pokarbonatna tla*, v Primorju mestoma tudi *jerina* (*terra rossa*), na Dolenjskem *rdečkasta* ali *opečno rjava tla*.

4. **Prsti na mehkih karbonatnih kamninah.** Ker je v njih zložen relief, je prst praviloma globoka in rodovitna. Primerna je za njive, travnike in na ugodnih klimatskih legah tudi za vinograde ter sadovnjake.

5. **Prst na kvartarnih naplavinah.** Na mladih prodnih in peščenih naplavinah so *obrečna* ali *mineralna tla*. Na wurmskih prodnih terasah prevladuje *rjava rendzina* ali *rjavica* in tu so pri nas najbolj sklenjena polja. Na ilovnati podlagi prevladujejo travniki, na glinasti in organogeni podlagi pa močvirja, ki jih je človek že izsušil ali jih še meliorira.

RASTJE

Razen na nekaj odstotkih površja, ki predstavljajo svet nad gozdno mejo, in na nižjih skalnatih in meliščnih strmalih, je ozemlje države po naravi **gozdnata pokrajina**. Gozdnata pokrajina ne pomeni samo previade gozda in čistega zraka, ampak tudi prevlado manj rodovitne zemlje, saj so gozdu navadno prepustili za kmetovanje najslabše zemljišče. Pomeni tudi redko poselitev in prometno izoliranost z gozdom ločenih naselij.

Po gozdni statistiki predstavlja *smreka* večino drevja v celinskem visokogorstvu in v dinarskem delu Slovenije, kjer je obilno zamenjala *bukev*. Toploljubni *beli gaber* je značilen za gričevje. *Hrast dob* še prevladuje na poplavnih nižinah, na gričevju tudi *hrast graden*. V Primorju od hrastov rasteta *cer* in *puhasti hrast*, sicer pa so tam obilno zastopani *mali jesen*, *gabrovec* in *črni bor*. Na posebnost tal in klime so navezani sestoji še mnogih drugih dreves in drevesnih združb, nekatere pa je vnesel človek.

V gozdovih, ki zajemajo okrog 53% Slovenije, predstavljajo iglavci 52 in listavci 48% lesne zaloge.

S starostjo dreves in onesnaževanjem okolja se je povečala obolelost dreves. Drug razlog zanjo je kisli dež, SO_2 v zraku, razne bolezni in še neznani vzroki.

Gozdovi imajo poleg gospodarske še naravovarstveno in estetsko vlogo. Njihovo prvotno podobo in življenjske procese v tem najbolj razvitem biotopu z največ humusne zaloge pa ohranjamo predvsem v **narodnih, regijskih in krajinskih parkih**.

VODE

REČNO OMREŽJE

V Sloveniji je padavin nadpovprečno mnogo in z $1km^2$ ozemlja odteka v povprečju 21 litrov vode na sekundo, kar je veliko. Zato upravičeno govorimo o bogastvu vod. To bogastvo pa ni enakomerno razporejeno.
Ker se reke raztekajo proti vzhodu in jugu, imamo le dve večji reki, Savo in Dravo, vendar dobiva slednja večino vode v Avstriji. Nad 100km dolg glavni tok imata še dve reki, Kolpa in Savinja. Podonavju sicer pripada 4/5 vse Slovenije, vendar odvajajo iz Slovenije vodo prek državne meje na vzhodu štiri ločene reke, Mura, Drava, Sava in Kolpa.
Največja reka Sava, odvaja vodo iz dobre polovice države.

REČNI REŽIMI

V Sloveniji poznamo štiri rečne režime. Povsod na kolebanje rečnega vodostaja vidno vpliva evapotranspiracija (izhlapevanje prek listov), katere letni potek je skladen s temperaturnim potekom. Odtočni količnik (to je delež padavinske vode, ki odteče, v %) je zato poleti najnižji.

1. **Primorski evapotranspiracijsko-dežni rečni režim.** Značilen je v submediteranski klimi. Reke imajo najnižjo vodo poleti in septembra, višek novembra in visoko vodo še vso zimo.

2. **Alpski evapotranspiracijsko-snežni rečni režim.** V visokogorju je nizka voda pozimi zaradi zadrževanja vode v snegu in malo padavin. Najvišja je marca, aprila in maja, ko se sneg taja in je precej padavin. Najnižjo vodo imajo reke avgusta. Drugi višek je novembra.

3. **Ledeniško-dežni rečni režim.** Višek vode imajo reke poleti, ko je tudi višek padavin, obenem pa se tedaj najbolj tajata led in sneg. Najnižjo vodo imajo reke januarja in decembra. Takšen rečni režim imata reki Drava in Mura, ki pritekata iz pretežno avstrijskega visokogorstva.

4. **Celinski evapotranspiracijsko-dežni rečni režim.** Prvi višek vode imajo reke marca ali aprila, drugi višek pa je novembra. Najnižjo vodo imajo reke avgusta.

ČLOVEK IN VODA

Zaradi vode za pitje in vodni pogon, za zaščito pred poplavami in erozijo bregov ter obdelovalnih površin človek že od davnega posega v mrežo vodnih tokov. Pri nas je le malo nespremenjenih strug.

Naravovarstveno osveščena javnost je tudi pri nas kritična do neprimernih regulacij tokov in izgradnje novih akumulacij.

Posebnost glede vod pri nas je Kras. Dinarski kras dobi nadpovprečno veliko padavin, a je voda dosegljiva le v redkih jamah, predvsem pa ob kraških izvirih, ki so mnogi na robu kraškega ozemlja. Izviri globoke kraške vode imajo leto in dan enako temperaturo, ki je podobna srednji letni temperaturi zraka na kraškem površju.

Najbolj ugodne za oskrbo s pitno vodo so podtalnice v večjih rečnih prodnih zasipih. Pomembne so na Murski ravnini, na Dravsko-Ptujskem polju, Spodnji Savinjski dolini, Krškem polju, vzhodni Ljubljanski kotlini, Iškem vršaju na Ljubljanskem barju in v Soški ravnini.

Onesnaženost rečne vode se spreminja skladno z vodostajem in je največja ob suši. Počasi se zmanjšuje, a je še vedno huda ovira za pametno kopanje vsaj na spodnjih tokovih rek. Tam so najbolj onesnažene reke, ki tečejo skozi industrijska območja in večja mesta. Najvišji, četrti razred dosegajo v spodnjem toku Kamniška Bistrica, Ljubljanica, Voglajna in Tržiška Bistrica. Najbolj bistra je voda v povirnih delih rek Soče in Kolpe.

JEZERA IN MORJE

Jezer imamo v Sloveniji razmeroma malo. Razen Bohinjskega (3,2km^2) in Blejskega jezera (1,4km^2) so druga majhna. Obe imenovani pa po površini prekaša periodično kraško jezero na Cerkniškem polju – Cerkniško jezero (do 24km^2).
Skupno s 43 km dolgo obalo pripada državi del Tržaškega zaliva, po katerem poteka meja s sosednjo Italijo in Hrvaško. Čeprav majhno, nam to morje nudi pogoje za morski turizem, plovbo in ribištvo.

KMETIJSTVO IN GOZDARSTVO

Za kmetijsko rabo primernega zemljišča je le 43%. Med kmetijsko zemljo štejemo obdelovalna zemljišča, pašnike, ribnike, trstičja in močvirja, ne pa gozda.

Kot drugod po svetu se je tudi pri nas v dobi industrializacije zmanjševal delež kmečkega prebivalstva. Kmečkega prebivalstva je največ v Subpanonski Sloveniji.
Skladno z zmanjševanjem deleža kmetovalcev se je zmanjševal tudi delež vsega kmetijstva k skupnemu dohodku. Zelo majhen delež tistih, ki imajo kmečka gospodarstva, živi samo od kmetijstva (leta 1991 le 11,9%).
Pri nas se je po zadnji vojni zelo povečal delež polkmetov, ki obdelujejo zemljo po službi, veliko zemlje pa so si pridobili vikendarji in sploh drugod živeči, zlasti gozdne in vinogradniške parcele.

5,2% vse kmetijske zemlje imajo v lasti posestva z manj kot 1ha zemlje. Proces drobljenja kmetijske zemlje pa še vedno ni zaustavljen, čeprav smo država v prilagajanju Evropski uniji, kjer je povprečna posest pretežno živinorejskih kmetij 2- do 6-krat večja. Pri nas je povprečna velikost kmetije 3,2ha in v EU 13,3ha.

Po zadnji svetovni vojni so neagrarne gospodarske panoge močno povečale proizvodnjo, kmetijstvo pa le malo. Poljedelstvo je stopilo v ozadje in v ospredje živinoreja. Gre tudi za trend zmanjševanja nekaterih zemljiških kategorij na račun drugih. Zmanjšuje se delež njiv, vrtov in pašnikov, veča pa se delež sadovnjakov, vinogradov, travnikov in gozda.

Skupno z zemljiškimi kategorijami se je spremenila tudi kulturna krajina, z njo pa vse življenje, tudi splošni ekološki pogoji, saj pomeni vsaka kategorija tudi poseben geoekotop (ozemlje z značilno vegetacijo in živalstvom).

Ribištvo je pri nas bolj rekreacijska kot gospodarska dejavnost. Trg v znatni meri zalagajo s sladkovodnimi ribami ribogojnice na mnogih rekah. Morsko ribištvo s sedežem v Izoli z več ladjami za ribolov oskrbuje trg z morskimi ribami.

Gozdarstvo se v zadnjih štirih desetletjih lahko ponaša z nekaterimi uspehi. Povečala se je gozdna površina. Posek zaostaja za lesnim prirastkom in zato se je lesna zaloga v štirih desetletjih zvišala za četrtino.
Gospodarnost gozdov precej zmanjšuje znaten delež varovalnih gozdov (pred erozijo na strmih pobočjih in ob gozdni meji), in škoda zaradi divjadi. Razne druge škode zahtevajo na leto več stotisoč m^3 lesa (mrčes, bolezni, požari, vremenske ujme). Gozdni požari prizadenejo ob suši zlasti Primorje.

ENERGETIKA

PRIMARNI VIRI ENERGIJE

Med primarnimi energetskimi viri (iz njih pridobivamo uporabno energijo) sta pred 19. stoletjem vodila les in iz njega pridobljeno oglje.

V 19. stoletju je za pogon parnih kotlov stopil v ospredje premog. Izgradnja Južne železnice skozi dolino Save je pomenila razcvet kopanja rjavega premoga v terciarnih sedimentih med Hrastnikom in Zagorjem. Odkopavanje lignita v Velenjski kotlini se je začelo leta 1917. Danes večino proizvodnje pokurijo šoštanjske termoelektrarne.

V devetdesetih letih tega stoletja, ko je elektrika povsem nadomestila premog pri pogonu vlakov in ko so dale prednost elektriki tudi železarne, konkurirata premogu še nafta in plin. Ko so v osemdesetih letih 19. stoletja začeli uvajati električno razsvetljavo v mesta, se je začela gradnja večjih hidroelektrarn na rekah. Prva je bila zgrajena na reki Dravi in danes je na tej reki 8 hidroelektrarn. Na reki Soči so 3, na Savi pa 4.

Leta 1981 je začela obratovati jedrska elektrarna Krško, ki je največji energetski objekt v državi. Jedrska elektrarna krije 1/5 slovenskih potreb. Poleg JE pa predstavljajo stebre proizvodnje elektrike v državi še tri termoelektrarne v Šoštanju.

PLIN IN NAFTA

Edino koriščeno nahajališče **zemeljskega plina** je pri Lendavi, a daje le še neznatne količine.
Leta 1978 je bil zgrajen **magistralni plinovod**, po katerem priteka plin iz Skupnosti neodvisnih držav. Plinovod prestopi avstrijsko mejo pri Cmureku in poteka prek Ljubljanice do Nove Gorice. Daljša sta odcepa na Jesenice in v Ravne na Koroškem. Povezan z italijanskim omrežjem omogoča dobavo alžirskega plina.
Poraba plina hitro narašča in nadomešča tudi t.i. mestni plin.

Z razvojem motorizacije je naraščala tudi poraba **naftnih derivatov**, ki je zdaj najpomembnejši primarni vir energije in skupno s plinom krije večino energetskih potreb. Edini in zdaj že izčrpani domači vir nafte je nahajališče pri kraju Petišovci pri Lendavi. Večino naftnih derivatov danes uvažamo. Največ potrošene energije odpade na promet in industrijo.

INDUSTRIJA

RAZVOJ INDUSTRIJE

V 19. in 20. stoletju je proces **industrializacije** tudi v Sloveniji globoko spremenil proizvodnjo, družbeno sestavo, način življenja in življenjsko raven.
Pred 19. stoletjem je velik del proizvodnje slonel na manufakturah in obrtniških delavnicah. Uvajanje parnega stroja v tridesetih letih preteklega stoletja je pospešilo propadanje proizvodne obrti in nastajanje tekstilnih tovarn, koncentracijo železarstva in rudarstva.
Izgradnja Južne železnice leta 1947 do Maribora, 1857 do Trsta in priključkov, je pospešila industrijski razvoj krajev ob njen, zlasti Maribora, Celja, t.i. Črnega revirja in Ljubljane. Nastale so prve **industrializirane pokrajine**, večidel v t.i. **industrijskem polmesecu** (Dravski polje, Sp. Savinjska dolina , Črni revir, Gorenjska z Ljubljano).
Po obnovi med drugo svetovno vojno porušenih tovarn se je razvijala predvsem t.i. bazična ali težka industrija (železarstvo, rudarstvo), kovinska in elektroindustrija ter za izvoz lesna, z vključno papirniško industrijo.
Zaradi **politike policentirčnega razvoja** so nastali zunaj že omenjenega industrijskega polmeseca novi industrijski kraji, kjer so bile ustanovljene tovarne z združitvijo obrtnih delavnic in zgrajene nove. Motorizacija je omogočila, da je preslojevanje kmečkega v delavski poklic zajelo široko zaledje.

INDUSTRIJSKE PANOGE

- železarne (jeseniška, ravenska, štorska); delujejo brez domačih rud, proizvodnjo so zmanjšale in specializirale ter jo razširile na polproizvode.
- proizvodnja **barvnih kovin**; tovarna glinice v Kidričevem, ki proizvaja aluminij.
- **kovinska in strojna industrija**; po zaposlenih je v vrhu industrije. Obrati so številni in razpršeni po državi (tovarna osebnih avtomobilov, tovarna turbin).
- **elektroindustrija**; značilna je velika razpršenost manjših obratov po državi (tovarna bele tehnike Gorenje, izdelava elektromotorjev, združenje Iskra).
- **industrija nekovin**; sem spadajo steklarne, tovarna brusov in orodja v Zrečah, keramična industrija, cementarni, kamnolomi, gramoznice, peskokopi in apnenice.
- **kemična industrija**; usmerjena je v izdelavo potrošnega blaga in surovine večidel uvaža (farmacevtska industrija Lek, Krka).
- **lesna industrija**; je ena najstarejših pri nas in razpolaga z domačo surovino. Sem sodi tudi papirna industrija.
- **tekstilna industrija**; uvrščamo jo med pomembne industrijske panoge po številu zaposlenih žensk.
- **industrija usnja**; surovine uvaža (izdelava konfekcije in obutve, gumarska industrija).
- **živilska industrija**;

OBRT

V predindustrijski dobi so obrtniki izdelovali večino tistih potrebščin, ki jih danes nudi industrija.
S prihodom železnice je začela obrt pešati. Po drugi svetovni vojni so se mnoge proizvodne obrtne delavnice razširile v industrijske.
Med leti 1976 in 1993 se je število obrtnih obratovalnic in zaposlenih delavcev precej povečalo. Prevladujeta elektrotehnična in kovinska panoga. Obrt je znatno bolj razvita v gospodarsko razvitih predelih kot v bolj agrarnih, v slednjih pa je ostalo več t.i. domače obrti, ki je značilna za nekatere kraje.

PROMET

Slovenija ima pomembno vlogo kot tranzitna dežela. Lega države je za tranzit ugodna, saj leži med močnejšimi industrijskimi območji. Ta imajo središča v Zagrebu, Budimpešti, Dunajski kotlini, na južnem Bavarskem, Benetkah, v Milanu in Torinu. Poleg tega gravitira prek Slovenije del Srednje Evrope k lukam v severnem Jadranu.

PROMETNICE

Slovenija ima 1201km železniških prog.

Izgradnja železniških prog v drugi polovici preteklega stoletja in v tem stoletju do leta 1914 je pomenila v družbi globoke spremembe.
Hrbtenica avstroogrskega železniškega omrežja je bila Južna železnica, ki so jo v letih 1846 do 1857 dogradili čez naše ozemlje med Šentiljem in morjem za povezavo Dunajske kotline s Trstom.
Železnica je pospešila razvoj bližnjih krajev, zapostavila pa doline, ki se jim je izognila.
Od sosedov nimamo neposredne povezave železniškega omrežja samo z Madžarsko.
Zaradi konkurence avtomobilskega prometa so zadnja desetletja ozkotirne in druge nerentabilne manjše proge opustili ali so obdržali le tovorni promet, na nekaterih pa so zmanjšali število vlakov.
Železnica ostaja najpomembnejše prometno sredstvo za večje razdalje.

Pomorski promet se odvija samo na obali Koprskega primorja, kjer je luka Koper. Večino tovora odpade na nafto, rude in premog.

Cestno omrežje v Sloveniji ima svoj *cestni prometni križ*, ki ga sestavljata *Slovenika* in *Ilirika*. Slovenika poteka v smeri SV-JZ, Ilirika pa v smeri SZ-JV.
Gradnja avtocest v Sloveniji še ni končana ampak se počasi nadaljuje.
Odkar je vojna na Balkanu zmanjšala promet na Iliriki, je največ prometa na Sloveniki in podaljšku proti Lendavi.

Število osebnih avtomobilov se je med obema svetovnima vojnama počasi večalo, hitro pa v zadnjem desetletju. Na sto ljudi pride v Sloveniji povprečno 36 osebnih avtomobilov.
Masovna uporaba osebnih avtomobilov sicer povečuje onesnaževanje zraka, hkrati pa zmanjšuje priseljevanje v večja zaposlitvena središča in omogoča bivanje v bolj zdravem okolju v širši okolici. S tem se zmanjšujejo območja z odmiranjem prebivalstva, od koder prej ni bilo mogoče vsak dan odhajati na delo.

V Sloveniji imamo tudi tri mednarodna letališča, Ljubljana-Brnik, Maribor-Tezno in Portorož. Portorož ima več poletov poleti, največ mednarodnih letalskih zvez pa je z brniškega letališča.

TURIZEM

Pokrajinsko raznolika Slovenija nudi različne in mnoge motive za turistični obisk, pač glede na vrsto turizma.
Za domači turizem je značilna kratka doba bivanja v turističnem kraju. To velja zlasti za turizem ob koncu tedna.

Glede naravnih pogojev in namenov turističnega obiska ločimo v Sloveniji predvsem *gorski, zdraviliški, obmorski turizem* in *turizem v večjih mestih*, ki sloni v veliki meri na gostinskih storitvah prehodnim potnikom.

Gorski turizem je najbolj razvit v visokogorju. Ima v glavnem dve sezoni, poletno in zimsko. Poletne turiste priteguje zlasti nenavadna in mikavna visokogorska pokrajina ter gorska klima. V zimski sezoni so v ospredju dejavnosti na snegu in ledu. Dodatna privlačnost za gorski turizem sta Bohinjsko in Blejsko jezero.

Osnova za **zdraviliški turizem** so toplice in mineralni izviri, predvsem v Subpanonski Sloveniji. Med večjimi zdravilišči so Radenci, Moravske Toplice, Dobrna, Rogaška Slatina, Podčetrtek, Čatež, Šmarješke Toplice in Dolenjske Toplice. Sezona tu traja vse leto in ker je tu najdaljša doba bivanja je tudi zasedenost ležišč največja.

Osnova **obmorskemu turizmu** so dejavnosti na morju, kjer se kopališka sezona začenja z zvišanjem temperature morske vode nad 18-19°C. To je med koncem maja in koncem septembra. Središča turizma so Portorož, Piran in Izola. Nov impulz, zlasti za inozemski turizem , pomenita dve večji moderni marini, v Luciji in v Izoli.

Kraški turizem ima v Dinarskem krasu precej naravnih pogojev za večji razvoj. K ogledom vabijo lehnjakovi pragovi (zgornja Krka), kraške doline (Rakov Škocjan), predvsem pa kraške jame.

DRUGE DEJAVNOSTI

Slovenija je tako kot druge vzhodne srednjeevropske države prišla v čas t.i. prehoda v tržno gospodarstvo s slabo razvitim terciarnim sektorjem. Terciarni sektor in kvartarne dejavnosti se pri nas krepijo po letu 1991.
Poleg industrije zaposluje največ ljudi **trgovina**. Privatizacija je prinesla zadnja leta mnoge storitvene, zlasti oskrbovalne obrate. Nastalo je obilo novih trgovinic in gostinskih obratov tudi v manjših krajih.
Znatne deleže med zaposlenimi zavzemajo **zdravstvena in socialna varnost** (8,9%), **izobraževanje in kultura** (8,5%), **finance** in druge **poslovne storitve** (6,0%), ter **javna uprava, skladi, združenja in organizacije** (6,5%). Zadnje tri dejavnosti in trgovina so najbolj zastopane v mestih in starih občinskih središčih, še največ pa v Ljubljani.

PREBIVALSTVO

SELITVE

Od naselitve v 6. in 7. stoletju je prebivalstvo v glavnem naraščalo. V 19. stol. bi se lahko prebivalstvo skokoma povečalo, če se ne bi izseljevalo. S prehodom iz fevdalizma v kapitalizem je nastala agrarna kriza zaradi agrarne prenaseljenosti, ki je silila ljudi v tujino.
Agrarna kriza je sovpadala z rastjo neagrarnih dejavnosti, zlasti industrije in rudarstva. Poleg rudarskih krajev so se taka naselja razvila predvsem po dolinah in kotlinah. To je sprožilo *preseljevanje prebivalstva s hribov*, in to *preseljevanje v dolino* še do danes ni prenehalo. Z njim se krepi delež območij z gosto poselitvijo.

Največ izseljencev je v preteklem stoletju odšlo v Zahodno Evropo in v Ameriko, zlasti v ZDA.
Med obema vojnama je bilo zaradi hitrejše industrializacije manj izseljevanja, a se je povečalo med vojno 1941-1945 in zlasti spomladi 1945. Del slovenskih beguncev se je razbežalo po svetu, zlasti v Argentino, Severno Ameriko in v Avstralijo.
Sledilo je manj množično t.i. *ekonomsko izseljevanje* v tujino, ki še traja.

V stoletni dobi sta bili dve različni obdobji močnih migracij. Pol stoletja pred prvo svetovno vojno je bilo močno **izseljevanje Slovencev v tujino**, v drugi polovici tega stoletja pa ob manjšem odseljevanju Slovencev močnejše **priseljevanje iz drugih republik** takratne države.

Zaradi omenjenega priseljevanja v Slovenijo se je delež Slovencev v skupnem številu zmanjšal od 95,6% leta 1953 na 89,8% leta 1991.

Posebne pravice imata obe **avtohtoni manjšini**, Madžari in Italijani. Tudi število pripadnikov obeh manjšin se je zmanjšalo. Podobno se je zmanjšalo število Slovencev v zamejstvu v Italiji in v Avstriji in pri slovenskih izseljencih v tujini.

Na narodnostno mešanem, slovensko-madžarskem ozemlju okoli Lendave in na vzhodnem Goričkem ter v Koprskem primorju je uzakonjena dvojezična javna raba.

Največ **priseljencev** v Sloveniji živi v večjih mestih in večjih industrijskih krajih (Koper, Jesenice, Kranj, Ljubljana, Celje, Maribor, rudarska mesta).

RAZVOJ PREBIVALSTVA

Na začetku preteklega stoletja je bila **rodnost** domnevno taka kot v sosednjih deželah čez 40 promil. Rodnost se je postopoma zmanjševala in bila leta 1994 le 9,9 promil.

Umrljivost se je zaustavila konec petdesetih let pri okoli 8 promil. Leta 1993 je bilo prvo izjemno leto v zgodovini Slovenije, ko je umrlo več ljudi, kakor se jih je rodilo.

Umrljivost so povečale t.i. nasilne smrti, med njimi prevladujejo smrtne nesreče (prometne nesreče, samomori).

Skladno z nakazanim razvojem umrljivosti in rodnosti se zmanjšuje naravni prirastek. Leta 1993 je bil naravni prirastek prvič negativen.
Ob istih prebivalstvenih gibanjih napovedujejo počasno zmanjševanje prebivalstva v prihodnjem tisočletju, vendar je možno tudi zelo hitro upadanje ali pa približevanje ničelni rasti.
Postaranje prebivalstva močno vpliva na družbo. Povečuje se delež upokojencev, obenem pa se zmanjšuje delež aktivnih v delovni dobi (15-65 let).

POSELITEV IN NASELJA

POSELITEV

V Sloveniji je bilo leta 1993 skoraj 6000 naselij. Glede gostote poselitve pa sta dve skrajnosti. Prva so **neposeljene višje lege** nad zgornjo mejo agrarne naselitve, druga pa je razmeroma **gosta naselitev v nižjem svetu** zunaj višjih gorovij in hribovij, tudi v širših medgorskih dolinah in kotlinah. V tem svetu izstopajo z največjo gostoto širše ravnine in gričevja. Povprečna gostota leta 1993 je bila 97 prebivalcev/km^2.

Po vzpetinah, gričevjih in hribovjih so naselja bistveno manjša kot na ravnini, v Primorju na splošno večja kot drugod. V severovzhodnem Predalpskem hribovju so samotne kmetije značilna oblika poselitve v gorah, v jugozahodnem delu pa zaselek ali vas.

Ker je potekala večina selitev s hriba v dolino in s podeželja v bližnje mesto, je prebivalstvo še vedno gostejše v regijah z bolj ali manj rodovitno zemljo.

V tem stoletju so mesta sprva rasla s širitvijo obmestij in predmestij. Ta so se bolj razširila vzdolž vpadnic in okoli večjih tovarn, ki so potrebovala več zemlje. Do moderne motorizacije se je nedaleč od predmestij začel pas prebivalstvene **stagnacije** in v večji oddaljenosti ob slabi prometni dostopnosti pas **depopulacije**. Spremembe so prinesle zasebna motorizacija, zvišanje življenjske ravni in neprijetno bivanje v mestu, kar je sililo meščane iz »betonske džungle«, predvsem iz starih mestnih središč, da so si postavili nov dom na bližnjem podeželju (proces suburbanizacije).

NASELJA

Ločujemo mestna naselja ali mesta in podeželska naselja.

V območjih z večjo gostoto so bolj rasla mesta, ki potrebujejo zaledje za svoje storitve. V Sloveniji imamo kopico majhnih mest in le eno samo večje mesto – Ljubljano.

Ob popisu leta 1991 živi v mestih 50,9% vsega prebivalstva. Mnoga mesta so z razširitvijo vzdolž vpadnic dobila *zvezdast tloris* (Ljubljana). Mesta, ki so nastala na začetku ozke doline, so se razširila *v obliki pahljače* po ravnini (Tržič, Kamnik, Škofja Loka, Krško, Maribor, Celje).

Na lego podeželskih naselij vidno vpliva relief. Na ravnini prevladujejo *obcestne vasi*, za gričevja so tipična *razložena naselja* po vrhu slemen, za hribovje pa so značilni na zložnejših pobočjih *zaselki* in v razčlenjenem reliefu *samotne kmetije*. Na območju jadranskega porečja so značilni *zaselki* in *vasi*, tu so veliko bolj v ospredju gručasta večja in bolj stnjena naselja kot v celinski Sloveniji. Ravninska naselja se glede na tloris razlikujejo predvsem po različni razporeditvi skupine domov ob cestah.

GEOGRAFSKE REGIJE SLOVENIJE

NAČELA REGIONALIZACIJE

Geografsko podobo dela zemeljskega površja sestavljajo mnoge prvine, zlasti relief, klima, prst, vode, rastlinstvo (slednjega je človek spremenil zlasti z različno uporabo zemljišč), naselja, prometnice in drugi posegi človeka v naravo. Druge prvine so jim podrejene. Vsaka prvina pokrajine vpliva v večji ali manjši meri na druge. Vse prvine in njihovo medsebojno razmerje sestavljajo podobo (geografske) regije; z drugo besedo: **regionalno ali pokrajinsko sestavo.**

Geografske regije so večje zemeljske enote, ko niso povsem enotne. Zato jih delimo na bolj enotne (homogene) in manjše - *mezoregije* in te na še manjše *mikroregije*. Po sorodnih lastnostih lahko regije združujemo v *makroregije*.
Vsaka geografska regija je edinstvena in enkratna na svetu, kar izrazimo že s samim imenom regije. Ime regije pomeni isto kot osebno ime za človeka. Lahko pa regije označujemo samo po eni pokrajinotvorni prvini in govorimo na primer o goratih, nižinskih, vinogradniških, kmetijskih, kraških, industrijskih regijah itd. Tak način delitve ozemlja imenujemo tipizacija. Take enote pišemo z malo začetnico, ker so tipske.

Regionalizacija in tipizacija sta v geografiji le načina poenostavljenega spoznavanja raznolike geografske podobe zemeljskega površja. Regije na karti razmejimo s črto. Vsaka meja pa je v pokrajini nenaravna, ker zabriše široko prehodno ozemlje med eno in drugo regijo.

Slovenijo razdelimo na naslednje makroregije:

1. SLOVENSKO VISOKOGORJE oz. ALPE
2. PREDALPSKA SLOVENIJA
3. SLOVENSKO PRIMORJE ali SUBMEDITERANSKA SLOVENIJA
4. DINARSKE PLANOTE CELINSKE SLOVENIJE
5. SUBPANONSKA SLOVENIJA

I. SLOVENSKO VISOKOGORJE oz. ALPE

Makroregija Slovensko visokogorje ali na kratko Alpe zajema tista gorovja, ki s svojimi vrhovi v večji meri segajo v subalpski in alpski pas.
Od vseh naših makroregij so slovenske Alpe najvišje in najbolj strme. Naše visokogorje sestavljajo pretežno trde karbonatne kamnine. V Julijskih in Kamniško-Savinjskih Alpah apnenci popolnoma prevladujejo, manj v Karavankah. Za apneniško visokogorje pa so značilne zelo neizenačene strmine, stene, žlebovi, kamini, igle, planote - podi in na njih depresijske kraške oblike, zlasti skalnate vrtače, jame in brezna. V kraških kotanjah so se ohranila visokogorska jezera (Triglavska, Krnska, Kriška).

Ker imajo Julijske Alpe veliko padavin, so pomemben vir pitne vode. Dolgi ledeniki v pleistocenskih ledenih dobah in oblikovanje grebenov med njimi so zapustili strme vrhove ter ledeniške doline, slapove in stene, kar dela gorovja privlačna.
Padavine praviloma naraščajo z nadmorsko višino in proti zahodu. V Alpah je povirje naših največjih rek, ki imajo dokaj izenačen, v osrednju gorovja nivalni, niže nivo-pluvialni evapotranspiracijski režim.

Za Alpe je značilna selitvena paša živine od najnižjih do najvišjih planin, kamor so gnali živino poleti. Pri planinskem pašništvu so sodelovale vasi iz alpskih dolin in kotlin pa tudi iz okoliških nižin, na primer vse Tolminsko, Blejski kot, del Dežele, gornja Savinjska dolina. V zadnjih desetletjih se je planinsko pašništvo skrčilo na tretjino in kmetijska uporaba zemljišč je močno upadla pri nas kot tudi drugod v Alpah, pomen gozda pa se je povečal.

Visokogorske Alpe so naša najredkeje poseljena makroregija. Večji kraji so na stiku visokogorja s podgorjem na začetku večjih in bolj prometnih dolin. Znotraj Alp so nastala večja tržna naselja le v kotlinah in v širših dolinah.

V Alpah so naše pomembne lesne zaloge.

V povojnem obdobju Alpe hitro dobivajo pomen za rekreacijske dejavnosti, ki jih združujemo z imenom gorski turizem. Najhitreje napredujejo zimski športi. Zaradi izjemnih naravnih lepot in povečanega rekreacijskega pomena ter pešanja kmetijske uporabe zemljišč je znaten del visokogorja v Sloveniji zajet v naravne parke in rezervate.

Prebivalstvo v samih Alpah živi le še malo od kmetijstva. Kopiči se predvsem v industrijskih krajih, kjer najde zaposlitev v nekmetijskih panogah.

Alpe delimo na Julijske Alpe, Karavanke in Kamniško-Savinjske Alpe.

2. PREDALPSKA SLOVENIJA

Predalpska Sovenija je druga največja makroregija. Hribovje se razteza pred visokogorskimi Alpami in jih obrobija od Beneške Slovenije do Graškega nižavja. Le vzhodno od Ljubljanjske kotline se del hribovja odlepi od njih in se usmeri po Posavju proti vzhodu, kjer štrli v gričevnato Subpanonsko Slovenijo.

Kamninska sestava je zelo pestra (sedimenti od arhaika do holocena). Taka sestava je vzrok izredne reliefne razgibanosti. Skupne značilnosti Predalpskega hribovja so rečni sicmenasto dolinasti relief in precejšnje strmine. Prevladuje **sredogorje**, v terciarnih sedimentih gričevje.

Na vzpetinah so obdelovalna zemljišča omejena. Prevladujejo **majhna naselja, zaseki ali samotne kmetije.**
Povezovalno vlogo imajo **doline**. Daljše so pomembne tudi kot magistralne poti (po dolini Drave, Savinje, Save). V ožjih dolinah so se večja središča razvila le ob premogovništvu oziroma rudarstvu. V širših dolinah so na prodnih ravninah večja sklenjena obdelovalna zemljišča, večja naselja in gospodarska središča. Še pomembnejšo povezovalno vlogo imajo **kotline**. Industrializacija je zajela samo širše doline in kotline.
Med kotlinami je Ljubljanska, ki je udrta večidel v območju predalpskega hribovja, tako velika in pomembna, da zavzema posebno mesto.
Po legi delimo Predalpsko hribovje na zahodni del, ki je zahodno od Ljubljanske kotline, na Posavsko hribovje, ki je vzhodno od nje in na severovzhodno Predalpsko hribovje, ki sega od stika s Posavskim hribovjem ob Tuhinjski dolini do Slovenskih goric.

Ljubljanska kotlina

Ljubljanska kotlina je ugreznjena večidel v območje predalpskega hribovja. S svojim severozahodnim koncem prehaja med Alpe in z južnim robom v Dinarski kras.
Po narodnem dohodku na prebivalca so vse občine v njej v gornji polovici seznama slovenskih občin. Od vseh slovenskih makroregij izkazuje **največjo gravitacijsko moč**. V njej je tudi slovenska prestolnica Ljubljana.
Kotlina je **največja sklenjena ravnina v Sloveniji**. Zaradi tektonskega grezanja v geološki preteklosti je postala pomembno sotočje alpskih in predalpskih rek in te so v pleistocenu nasule v kotlini naše največje prodne površine. Na njih prevladuje rjavica. Taka zemljišča so povsod po Sloveniji najbolj poseljena. Zaradi zmernih nadmorskih višin uspevajo vse poljščine.
Ljubljanska kotlina je od vseh večjih kotlin v Sloveniji **najbolj središčna**. Vodna sila, prometnost in lega so ugodno vplivale na industrializacijo in urbanizacijo.
Zaradi dobrih prometnih zvez se po vsej kotlini prepletajo gravitacijski vplivi mest raznih velikosti.

3. SLOVENSKO PRIMORJE ali SUBMEDITERANSKA SLOVENIJA

Submediteranska Slovenija zajema pokrajine, kjer se relief znižuje proti Furlanski nižini ali proti Tržaškemu zalivu. Ne zajema pa srednjega in zgornjega Posočja, kjer se relief prav tako znižuje proti obali. Podrobnejšo omejitev do notranjosti Slovenije ustvarja januarska izoterma 0°. Jeseni in pozimi so temperature za 1 do 2°C višje kot v preostali celinski Sloveniji.

Za Primorje so značilna strnjena agrarna naselja. V kmetijstvu imata nadpovprečen pomen vinogradništvo in sadjarstvo; na nižjih prisojnih pobočjih v Koprskem primorju gojijo tudi oljko.

Razen redkih izjem so večja industrijska podjetja v Primorju zrasla šele po osvoboditvi, ko je bila leta 1947 ustanovljena in šele leta 1954 mednarodno potrjena meja med Jugoslavijo in Italijo.

Naravnogeografsko delimo Primorje na flišne in karbonatne regije. Fliš kot skupek peščenjaka, ilovic, gin, skrilavcev in vložkov apnenčastih pol je za mehanično razpadanje manj odporna in za vodo manj prepustna kamnina ter je zato nosilec gričevnatega reliefa. Voda odteka s flišnega ozemlja večidel površinsko, da so nevtralna do kisla, na ravnejši površini debelejša, na strmini tanjša. Ugodna so skupno s klimo za sadjarstvo, zaradi lahkega rigolanja tudi za vinsko trto. Apnenci in dolomiti mezozojske starosti in iz paleocena so nosilci krasa, na ravnejših površinah tudi vrtačastega sveta z neenakomerno debelo prstjo. Na krasu so orne površine omejene na izbrane lege, pogosto v dnu depresij, kmetijstvo pa od nekdaj sloni na travništvu.

4. DINARSKE PLANOTE CELINSKE SLOVENIJE

Poleg visokogorskih Alp je to najbolj značilen predel naše države, ki pa Alpe po obsegu enkrat presega. Dinarske planote so nadaljevanje hrvaškega visokega krasa, ki se v Sloveniji med Posavskim hribovjem in Brkini nadaljuje proti severozahodu s pasom, širokim 50 do 70 km.

V tej makroregiji prevladujejo apnenci. Razen Kolpe s Čabranko in zgornje Krke ni daljših površinskih vodnih tokov. V reliefu so v prevladi kraške planote. Ločimo dva tipa kraških planot: prvi je prava planota, ki je drobno, kraško razčlenjena; drugi tip so nad planoto se dvigajoči vrhovi, hrbti in čoki.

Skupna značilnost makroregije je kras, ki ni samo geomorfološki pojav. Pomeni tudi prevlado plitvih prsti, prekinjenih s kamni, in večjo talno sušnost. Zaradi tega je makroregija redko poseljena in gozdnata. Od površinske rečne mreže se javljajo predvsem ponornice. Ponornice so navadno v dnu kraških depresij, v kraških poljih in uvalah. Skupno z debelejšo naplavno prstjo so tam omogočile gostejšo agrarno naselitev in rast mezoregionalnih središč. Čeprav leži zunaj makroregije Dinarske planote celinske Slovenije, je Ljubljana njeno največje prometno središče.

Prometno vlogo, ki jo imajo rečne doline v goratem svetu, imajo tu podolja. Večje industrijsko središče je Novo mesto, drugod je industrija večidel panožna, lesna, ki izkorišča les gozdnate pokrajine in kovinska, ki je vodno manj potratna.

5. SUBPANONSKA SLOVENIJA

Subpanonska Slovenija zavzema severovzhodno Slovenijo in del vzhodne Slovenije. Je **najobsežnejša makroregija Slovenije.**

Zanjo je značilna **subpanonska klima**. Letnih padavin je najmanj v Sloveniji, zmanjšujejo se proti severovzhodu. **Vinogradništvo** je najboljši kazalec, do kod sega subpanonska klima in Subpanonska Slovenija. Za vinograde so pomembna strma pobočja in višja slemena zaradi boljšega izkoriščanja sončnega sevanja in temperaturne inverzije. Nasadi trte se začnejo navadno 10-30 m nad dnom doline.

V Subpanonski Sloveniji so v prevladi **nižavja**. Pod 400 m nadmorske višine je 4/5 ozemlja. **Ravnine** zavzemajo slabo tretjino makroregije in to je več kot polovico vsega ravnega sveta Slovenije. Ob alpskih rekah Muri, Dravi, Savinji in ob Savi v Krški kotlini so prodne ravnine. V dolinah med gričevjem je peščeno ilovnata naplavina, ki je navadno zamočvirjena. Drug značilen tip reliefa je **gričevje**.
V Subpanonski Sloveniji je več **obdelovalne zemlje** kot v katerikoli drugi makroregiji v Sloveniji.
Hribovja je v Subpanonski Sloveniji malo in kljub razmeroma nizki nadmorski višini hribov na njih popolnoma prevladuje gozd.

Gospodarska razvitost je različna. Najvišja je na Dravskem polju ter v Spodnji Savinjski dolini, ki sta del t.i. industrijskega polmesca Slovenije. Preostali del Subpanonske Slovenije je razen redkih izjem v **prometnem zatišju**, in ker nima pomembnejših rudnih bogastev je gričevnato-hriboviti del **največji nerazviti predel Slovenije**; in to ob ugodnih reliefnih, klimatskih in pedoloških pogojih za kmetijstvo.
Severovzhodna Slovenija je **najbolj kmetijski del Slovenije**, čeprav v nobeni občini delež kmečkega prebivalstva ne dosega več polovice.

SLOVENCI V ZAMEJSTVU

Slovenci na Madžarskem - Porabska Slovenija
Slovenci v Avstriji - zamejska Koroška
Slovenci v Italiji - Kanalska dolina, Rezija, Beneška Slovenija, Goriška, Tržaško

LITERATURA

Ivan Gams, Geografske značilnosti Slovenije za srednje šole. Mladinska knjiga, Ljubljana 1996

Drago Perko, Slovenija. Pokrajina in ljudje. Mladinska knjiga, Ljubljana 1998